

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΥ 21ου ΑΙΩΝΑ

Τοῦ **Αλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου**
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἦταν ἐμπνευσμένη ἢ πρωτοβουλία, τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ ὑπευθύνου τοῦ περιοδικοῦ «Εὐθύνη» Κώστα Ε. Τσιρόπουλου, νὰ προσκαλέσει τοὺς συνεργάτες του νὰ ἀφιερῶσουν τὸ τεῦχος 436 τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου 2008 στὸ θέμα ποὺ βρίσκεται στὴν προμετωπίδα τοῦ παρόντος ἄρθρου μας. Τὸ κείμενο αὐτὸ προτάχθηκε ὡς εἰσαγωγὴ στὸ ἀφιέρωμα. Πιστεύουμε ὅτι θὰ εἶναι πολὺ οἰκοδομητικὴ ἢ ἀνάγνωση τῶν ἐπὶ μέρους ἄρθρων τοῦ ἀφιερώματος καὶ τὴ συνιστοῦμε ἀνεπιφύλακτα. Σημειώνουμε ἀκόμη ὅτι τὸ συγκεκριμένο τεῦχος ἀπεστάλη μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ Πάσχα πρὸς ὅλους τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτες γιὰ ἐνημέρωσή τους.

Καὶ παλαιότερα ἔχουν ἀπασχολήσει τὴν «Εὐθύνη» θέματα ποὺ ἄπτονται τοῦ εὐρωπαϊκοῦ γίνεσθαι καὶ τῶν ἀνακατατάξεων ποὺ ἐπιφυλάσσει στὸν εὐρωπαϊκὸ ἄνθρωπο ὁ 21ος αἰώνας. Θυμίζουμε τὰ ἀφιερώματα: *Ἐλπίδες καὶ φόβοι τοῦ 21ου αἰώνα* (Δεκέμβριος 2000)• *Ποιὸς ἄνθρωπος γιὰ τὸν 21ο αἰώνα;* (Ἀπρίλιος 2002)• *Ὁ πνευματικὸς μηδενισμὸς τῆς Εὐρώπης* (Δεκέμβριος 2003)• *Μορφές τρομοκρατίας στὸν 21ο αἰώνα* (Ἀπρίλιος 2004)• *Ἡ κρίση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἀνθρωπισμοῦ* (Δεκέμβριος 2006).

***

Ὁ τίτλος τοῦ ἀφιερώματος φανερώνεται σὰν ἓνα **τοπίο στὴν ὁμίχλη**. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ φαντασθοῦμε ἢ νὰ προβλέψουμε γεγονότα ἐνὸς αἰώνα, τοῦ 21ου συγκεκριμένα, ὅταν τὰ δεδομένα ἀλλάζουν τὸ πολὺ πολὺ σὲ μία δεκαετία; Ἐννοῶ στατιστικὲς ποὺ μιλοῦν γιὰ φθίνουσες πρακτικὲς στὸ χῶρο τῶν εὐρωπαϊκῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπὶ μέρους ἐπιστήμονες καὶ ἐρευνητὲς ἐπιχειροῦν νὰ σκιαγραφήσουν τὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου γενικὰ.

Πρόσφατα μοιράστηκε ἀπὸ κυριακάτικη ἐφημερίδα ἓνα συναρπαστικὸ ντοκιμαντέρ μὲ τίτλο: 2057, Ὁ κόσμος σὲ 50 χρόνια («Ἡ Καθημερινή» 9 Δεκεμβρίου 2007). Ἀκολούθησε ἓνα ἀφιέρωμα τοῦ «Βήματος»: Ἡ ζωὴ τὸ 2020 (5-6 Ἰανουαρίου 2008). Μιλᾶμε γιὰ «Μεταχριστιανικὴ Εὐρώπη» ἀφιερώνοντας πολλὰ σκέψεις καὶ στοχασμὸ γιὰ «διαλόγους σὲ καιροὺς φανατισμῶν» (τεῦχη 103 καὶ 104 τοῦ περιοδικοῦ «Σύναξη» Ἰουλίου – Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου – Δεκεμβρίου 2007). Ἐγκαίρα, στὶς ἀρχές, στὰ μέσα καὶ στὰ τέλη τοῦ 20οῦ αἰώνα, ἔγκυροι στοχαστὲς, φιλόσοφοι καὶ θεολόγοι ἔθεσαν ζητήματα σχετικὰ μὲ τὸ μέλλον τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἦδη ἀπὸ τὸ 1925, ὁ Miguel de Unamuno ἐξέφραζε τὶς ἀνησυχίες του στὸ ἔργο του «Ἡ ἀγωνία τοῦ Χριστιανισμοῦ», μὲ τὶς ὁποῖες συντάχθηκε ὁ Emmanuel Mounier τὸ 1946. Τὸ ἔργο ἐκδόθηκε στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις τῶν Φίλων τὸ 1970 σὲ μετάφραση Ἰουλίας Ἰατρίδη καὶ εἰσαγωγικὸ σχόλιο τοῦ Κώστα Ε. Τσιρόπουλου. Ἡ πραγματεία αὐτὴ δὲν χάνει τὴν ἐπικαιρότητά της. Ἐπανεκδίδεται στὴ Γαλλία ἀπὸ τὸν Emile Roulat τὸ 1996, συγγραφέα βιβλίου μὲ τίτλο «Ποῦ πηγαίνει ὁ χριστιανισμός;» τὴν ἴδια χρονιά.

Τοὺς προβληματισμοὺς του εἶχε διατυπώσει καὶ ὁ γάλλος στοχαστὴς καὶ φιλόσοφος τῆς θρησκείας Alphonse de Chateaubriant – ποὺ εἶχε βιώσει μία μεταστροφή σὰν ἐκείνη τοῦ ἀποστόλου Παύλου – σὲ «Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν θνήσκουσα Χριστιανοσύνη» (1951, ἡμερολογιακὴ καταγραφή τῶν ἐτῶν 1930-1938).

Τὴ «χριστιανικὴ ταυτότητα» ἐπιδιώκει νὰ προσδιορίσει στὸ ἔργο του «Ἀγαπήσεις Κύριον, τὸν Θεόν σου» (1997), θέτοντας ἐπίσης ἀμοιβαῖα κριτικὰ ἐρωτήματα σὲ μεταγενέστερο βιβλίο του «Νεωτερικότητα καὶ χριστιανισμός» (1999), ὁ ψυχολόγος τῆς θρησκείας, φιλόσοφος καὶ θεολόγος, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λουβαίν, Antoine Vergote. Δὲν θὰ παραλείψω νὰ μνημονεύσω καὶ τὸν δικό μας φιλόσοφο Χρῆστο Μαλεβίτση σὲ ἓνα προφητικῆς δυνάμεως κείμενο, ποὺ εἶχε προτάξει ὡς Λόγο Προοιμιακὸ (Ἡ προδοσία τῶν ποιμένων) στὴν ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ βιβλίου τοῦ Πάουλ Τίλιχ, «Τὸ θάρρος τῆς ὑπάρξεως», (1976• τὸ περιέλαβε καὶ στὰ δοκίμια τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα «Δυτικὰ τῆς Ἐδέμ» στὶς Ἐκδόσεις τῶν φίλων 1990, σ. 185-196).

«Ἡ θεμελιακὴ ἐκλογή τοῦ εὐρωπαϊοῦ ἦταν χριστιανικὴ. Γύρω ἀπὸ αὐτὴν πλέχτηκε ὁλόκληρο τὸ δρᾶμα τοῦ πολιτισμοῦ μας – ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ της ἢ τὴν ἐγκατάλειψή της, χάριν ἄλλων ἐκλογῶν... Καὶ ἡ χριστιανικὴ ἐκλογή εἶναι ἡ «σωτηρία τῆς ψυχῆς». Τίποτε ἄλλο. Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ἐπόμενα. Πρόκειται γιὰ τὴ διάσωση τοῦ προσώπου ἀπὸ τὸ μηδέν» (σ. 186).

Γι' αὐτὸ καὶ ἐπιρρίπτει εὐθύνες στοὺς κήρυκες τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, στοὺς ποιμένες• τοὺς καλεῖ «στὴν

ἀπευκταία ὥρα νὰ βγοῦν ἔξω καὶ νὰ σώσουν τὸ ποίμνιο» (σ. 196) καὶ νὰ ἀναλάβουν τὶς ἱστορικές εὐθύνες τους.

Καὶ ἓνας ἄλλος εὐθαρσῆς ἀγωνιστής, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τυράνων καὶ Πάσης Ἀλβανίας κ. Αναστάσιος, ἔχοντας ἐπίγνωση αὐτῆς τοῦ τῆς εὐθύνης, τονίζει στὴν μεσήτῃ σημασίας εἰσήγησή του, «Ἡ διαχρονικὴ μετοχὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως στὴν οἰκοδόμησι τῆς Εὐρώπης», στὸ Πανευρωπαϊκὸ Συνέδριό τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὶς «Ἀρχές καὶ ἀξίες γιὰ τὴν οἰκοδόμησι τῆς Εὐρώπης» (Ἀθήνα, 4-6 Μαΐου 2003):

«Τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι νὰ ἀποσιωπήσουμε τὴ χριστιανικὴ μας παράδοσι ἀλλὰ νὰ βιώσουμε αὐθεντικὰ τὴν οὐσία τῆς, τονίζοντας κατ' ἐξοχὴν τὶς ἀξίες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης» (Πρακτικά, Ἀθήνα 2005, σ. 215)

Καὶ εἶναι κανεὶς νὰ διερωτᾶται γιὰ τὴν ἐπίμονη ἄρνησι τῶν εὐρωπαϊῶν ἡγετῶν νὰ ἀναφέρουν τὴν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται οἱ ἀξίες ποὺ θέλουν νὰ προβάλλουν. Τὸ ἐπεσήμανε εὐστοχα ὁ Λόρδος Ἐπίσκοπος τοῦ Λονδίνου δρ. Richard Chartres στὴν ἐμπεριστατωμένη ὁμιλία του: «Ἡ παράξενη ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ Εὐρωπαϊκὸ Σύνταγμα» (Πρακτικά, ὁ.π. σ. 223-229).

Ἐν τούτοις κάτι τέτοιο δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνει τὶς Ἐκκλησίες ποὺ εἶναι φορεῖς τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου. Ἡ προτροπὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αναστασίου ἡγεῖ ἐνθαρρυντικά:

«Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς διατυπώσεις τῶν θεσμικῶν κειμένων, τὸ ζητούμενο γιὰ τὶς τοπικὲς Ἐκκλησίες τῆς Εὐρώπης εἶναι νὰ συνεχίσουν νὰ συμβάλλουν οὐσιαστικὰ στὴ στήριξι καὶ ἐνδυνάμωσι τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν ποὺ γεννήθηκαν στοὺς κόλπους τους καὶ νὰ ἐκφράζουν τὸ βαθύτερο μῆνυμά τους» (ὁ.π. σ. 216).

Πιστεύω ὅτι ἓνα παράθεμα ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιό τοῦ A. De Chateaubriant συμφωνεῖ μὲ αὐτὰ ποὺ μόλις ἀναφέρθηκαν.

«Ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶναι μία θεωρία, ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶναι μία γνώμη, ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶναι μία δοξασία, ὁ χριστιανισμὸς εἶναι μία ἐ μ π ε ρ ῖ α. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι τὸ ὄνομα ποὺ δίδεται σ' αὐτὸ ποὺ γίνεται ὁ ἄνθρωπος ὅταν ὁ Θεὸς γεννιέται μέσα του. Μέχρις ἐκεῖ φθάνει. Ὅσοι δὲν ἔχουν περάσει ἀπὸ αὐτὸ ἢ δὲν ἐπιθυμοῦν κάτι τέτοιο, δὲν εἶναι χριστιανοί. Ὁ χριστιανὸς εἶναι ἓνας ἄνθρωπος πάνω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ὁ χριστιανὸς εἶναι ἓνας ἄνθρωπος στὸν ὁποῖο ὁ Χριστὸς πραγματοποιεῖ τὰ θαυμάσιά του» (σ. 239).

Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ χριστιανὸς θὰ ζεῖ μόνος καὶ ἀπομονωμένος τῆ «χριστιανικότητά» του, ἔξω ἀπὸ θεσμοὺς καὶ δομές, ἐκτὸς Ἐκκλησίας. Κἀντι τέτοιο, ὅμως, φαίνεται νὰ διαπιστώνεται ἀπὸ πρόσφατες κοινωνικὲς ἐρευνες ὅπως ἀναφέρει ὁ Νταβιντ Ε. Μπγιόρκ στὸ ἄρθρο του, «Τὸ μέλλον τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Τὸ τέλος ἑνὸς κόσμου» (περιοδικὸ «Σύναξι», τεῦχος 103, σ. 5-26). «Μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ἡ πίστις χωρὶς συλλογικὴ θρησκευτικὴ πρακτικὴ εἶναι ἓνα ἀπὸ χαρακτηριστικὰ τοῦ σύγχρονου Χριστιανισμοῦ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη» (σ. 8).

Ἄλλωστε εἶναι ἐκδηλῆ ἡ τάσι νὰ θέλουν ὀρισμένοι νὰ χειραφετήσουν τὸ χριστιανισμὸ ἀπὸ δόγματα καὶ δομές. Ὁ χριστιανισμὸς στὶς μέρες μας θὰ ξαναγινόταν αὐτὸ ποὺ «ὑπῆρξε» στὶς ἀρχές του: μία καθαρὴ πνευματικὴ ἀπόλαυσι. Μία ὑπόθεσι ἑαυτοῦ πρὸς ἑαυτόν, χωρὶς πολιτικὴ διασύνδεσι, χωρὶς κοινωνικὴ ἔδρασι, πλήρης ἐσωτερικότητι. Μία φιλοσοφία, κἀντι πάρα πάνω ἀπὸ θρησκεία. Ὁ Χριστὸς ἐλευθέρωσε τὸ ἄτομο, ἡ νεωτερικότητι εἶναι συνεπῶς ἡ ἐκπλήρωσι τοῦ χριστιανισμοῦ, «θρησκεία ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴν ἐξοδο τῆς θρησκείας».

Αὐτὲς τὶς ἀπόψεις φαίνεται νὰ ἐκπροσωπεῖ σύμφωνα μὲ τὸν Régis Débray, ὁ Frédéric Lenoir, ἐκδότης τοῦ διμηνιαίου περιοδικοῦ « Le Monde des Religions », στὸ νέο του βιβλίό « Christ philosophe » (Ὁ Χριστὸς φιλόσοφος). Ὁ ἴδιος ἀρνεῖται τὴν κριτικὴ ποὺ τοῦ γίνεται ἀπὸ τὸν Débray, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι μία νέα θρησκεία ἐγκαθίσταται σήμερα: ὁ Μαρξισμὸς, ἡ λατρεία τοῦ χρήματος ποὺ καθιστᾶ νέες ἱεραρχίες καὶ προκαλεῖ τόσο τὸν πανικὸ ὅσο καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ σύμφωνα μὲ τὴν αἰώνια ἀμφισημία τοῦ ἱεροῦ.

Ἀσφαλῶς δὲν μποροῦμε νὰ ἀπομονώσουμε τὸ ἄτομο ἀπὸ τὶς δομές του• νὰ ἰδιωτεῦει ἐγκαταλείποντας τὸ συλλογικὸ στοὺς δαίμονές του. Προμηνύεται πράγματι ἐνδιαφέρουσα ἡ συζήτησι ποὺ θὰ λάβει χώρα μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν στὶς 19 Μαρτίου 2008 στὸ Ἀμφιθέατρο τῆς ἡμερηίδος « Monde » στὸ Παρίσι. Ἄς ἀρκεστοῦμε, ὅμως, πρὸς τὸ παρὸν στὶς ἀντι-παραθέσεις τῶν Régis Débray καὶ Frédéric Lenoir στὸ περιοδικὸ

« Le Monde des Religions » τεύχος 28, Μαρτίου – Απριλίου 2008, σ. 5, 21 (πρβλ. και τὸ ἄρθρο τοῦ Edgar Morin, « La laïcité est-elle morte? » στή σ. 82).

Ἡ συζήτηση ποὺ ἔγινε στὴν πιὸ πάνω ἡμερομηνία προκάλεσε πράγματι πολὺ ἐνδιαφέρον, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀποτύπωσή της στὸ ἐπόμενο τεύχος 29, Μαΐου – Ἰουνίου 2008, σ. 74-77.

Ὁ χριστιανός, λοιπόν, θὰ ζεῖ τὸν χριστιανισμό του ξεκομμένο ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ συμβεῖ ποτὲ κάτι τέτοιο; Τί εἶδους πνευματικότητα μπορεῖ νὰ ἀναπτύξει ὁ ἕνας ὅταν ἡ ἴδια ἡ πνευματικότητα εἶναι καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, προσώπου, δηλαδὴ, ποῦ ζεῖ ἐν κοινῶνι μὲ τὰ ἄλλα πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος; Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἔθεσε ἕνα *minimum* παρουσίας δύο ἢ τριῶν τουλάχιστον ἀδελφῶν γιὰ νὰ βεβαιώσει τὴν παρουσία του, νὰ εἶναι ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Τὸ τέλειο, βέβαια, εἶναι ἡ κοινῶνι ποὺ συντελεῖται μέσα στὴν εὐχαριστιακὴ κοινότητα, ἐκεῖ ὅπου ἀναβλύζει ἡ ζωὴ καὶ βιοῦται ἡ πληρότητα τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς σωτηρίας. Ἐκεῖ ὅπου ἐπιτελεῖται ἡ συμφιλίωση τῶν ἀνθρώπων, ἐπιτυγχάνεται ἡ εἰρήνη καὶ ὁ ἄνθρωπος «προέρχεται» ἐν εἰρήνῃ καὶ βγαίνει στὸν κόσμον ἀπὸ ἕνα κόσμον ποὺ τὸν ἔχει ζήσει ὡς μεταμορφωμένο κόσμον ἐν Ἐκκλησίᾳ. Ἀπὸ ἐκεῖ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἐλπίδα, ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνο ὡς σύνολο ἀληθειῶν, λατρευτικῶν δοξολογικῶν πρακτικῶν καὶ ἡθους καθημερινοῦ ἀλλὰ ὡς ζωὴ, ὡς μικρὰ ζύμη νὰ ζυμώσει ὅλον τὸ φύραμα καὶ ὡς φῶς νὰ λάμψει καὶ νὰ φωτίσει ἕνα τοπίο ποὺ τώρα μπορεῖ νὰ φαντάζει ὡς τοπίο στὴν ὁμίχλη.